

III. LETNIK — 6. ŠTEVILKA
NOVEMBER 1978

Maša

SKUPNOST

glasilo szcl ljubljana moste-polje

25. Maj

UMETNIŠKA PRILOGA

Pred 35. leti so bili na II. zasedanju Avnoja v Jajcu postavljeni temelji nove državne skupnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti

PO POTEH AVNOJA

Mladinska pohodna enota AVNOJ 78 je letos že osmič uspešno zaključila svojo pot po poteh slovenskih delegatov na drugo zasedanje AVNOJA. Z njo je hodil tudi mladinec iz Žita Michel Tome kot delegat naše občinske konference ZSMS.

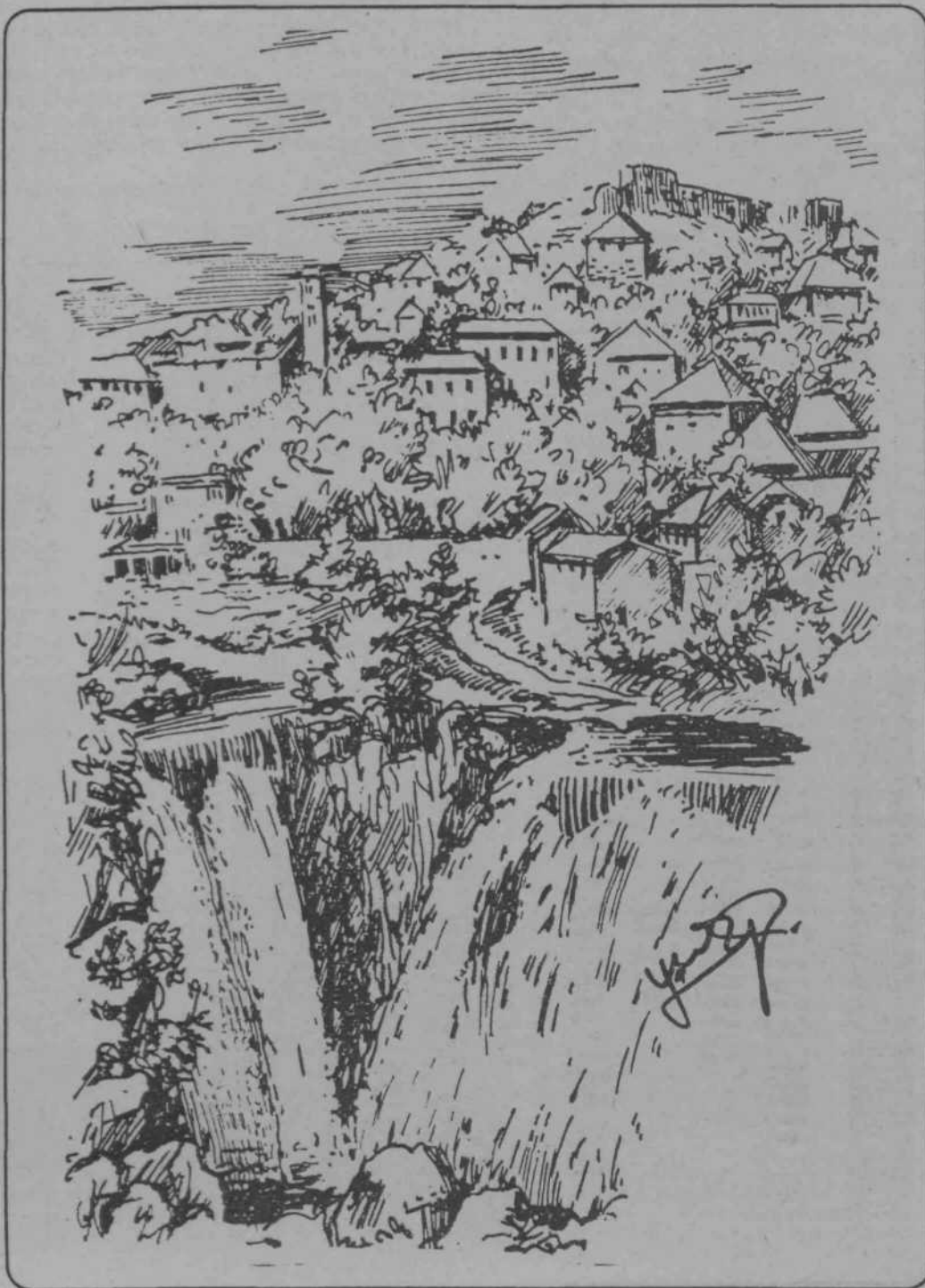
POT AVNOJA obuja najsvetlejšje trenutke novejšje zgodovine naših narodov in narodnosti. To je pot, ki neposredno opozarja na herojska dejanja naših ljudi. Obisk Suhe krajine, med vojno uničenega in požganega Korduna, spoznavanje velikih mest iz zgodovine NOB in življenja njihovih prebivalcev, vse to je urešničevanje bratstva in enotnosti in utrjevanje tradicij NOB.

Kako živo je bilo sodelovanje mladincev iz raznih občinskih konferenc ZSMS in vojakov-pohodnikov ter mladincev iz drugih republik in pokrajin, še posebej z mladinci — predstavniki slovenske narodnostne skupnosti iz Italije! Dragocena so bila srečanja z domačini v krajih, kjer smo se ustavljali.

V brigadi smo opravljali številne naloge. Izdelali smo pet številčk biltena AVNOJ, radio Avnoj nas je redno obveščal o zanimivih dogodkih po svetu, o življenju v brigadi in o krajih, ki smo jih obiskovali. Organizirali smo tudi dve športni srečanja.

Naš letošnji pohod je bil posvečen kongresom zveze komunistov, X. kongresu zveze socialistične mladine Slovenije in aktualnim nalogam mlade generacije. Poseben mik in pomen pa so dali naši poti delagat na drugem zasedanju AVNOJA Tone Fajfer, ter vsi borci in aktivisti, ki so nas obiskali ter tako gradili most med generacijami.

MICHEL TOME

Božične racije v Ljubljani

To pismo je kaplan Tone Duhovnik takoj odnesel Mihailovičevemu komandantu za Slovenijo majorju Karlu Novaku, ki je odobril Peterlinovo delo in naročil, da je treba v Ljubljani pregledati tudi legalce, ne samo ilegalce. Nato pa sta major Novak in kaplan Duhovnik prišla na idejo moriške črne roke:

»On (Novak — op. S. F.) lahko pošlje ljudi, vendar pa mora Ljubljana sama najti modalitete, kako bodo prišli v mesto, kje bodo spravljani, da bodo varni pred Italijani. Fantje bodo klali kot divji in napravili več kot vsa policija in vse trojke. V Ljubljani bi ostali po tri dni, nato se umaknili oziroma izmenjali. Vodstvo pa bi morala dati ljubljanska policija.«^{183c}

Dne 19. oktobra 1942 sta major Novak in kaplan Tone Duhovnik ponovila to krvoločno zamisel, kot je poročal kaplan Duhovnik:

»Za internacije se ne navdušuje... Vse krivce eksemplarično kaznovati... Brez ozira na žrtve energično naprej.«^{183c}

Konec oktobra sta podpolkovnik Peterlin-Jelen in dr. Albin Šmajd zbrala 150 ljudi, največ iz Slovenske legije in Straže, nekaj tudi iz ostalih izdajalskih skupin, ki so jih Italijani oborožili s pištolami. Tako je bila ustanovljena belogardistična ljubljanska straža, ki se je sprva imenovala »MVAC La guardia sicurezza di Lubiana — mestna varnostna straža v Ljubljani«, kasneje pa »formazione MVAC di Lubiana«. Dne 1. novembra 1942 so fašistični okupatorji tej belogardistični četi dopustili policijsko oblast v Ljubljani, da je lahko sama ali pa z italijanskimi karabinjerji delala po mestu preiskave in aretirala ljudi. Hkrati so ji dali za zapor en trakt v Belgijski kasarni. Poveljnik belih zaporov je bil stražar Tone Pipan z izmišljenim imenom Gorazd Osojnik. Razen njega so ljudi zasliševali in mučili tudi dr. Albin Šmajd, dr. Godnič, jurist Franc Frakelj, Franc Casar, Ciril Žebot, Maks Loh in celo nekateri belogardistični duhovniki, zaradi česar so Ljubljančani te zapore imenovali »farovž«.

Belogardisti v Ljubljani so imeli veliko oblast, da so od Italijanov zahtevali in dobivali celo zapornike, ki so jih aretirali italijanski karabinjerji. Tako je Pipan-Gorazd Osojnik 8. novembra 1942 poslal dopis poveljstvu 375. sekcije karabinjerjev »Celere«, naj profesorja Venčeslava Čopiča iz Ljubljane, Čopova ulica 21, ki je bil zaprt v Šentpeterski vojašnici, še isti dan pripeljejo na poveljstvo zaporov MVAC v Ljubljani. Enake dopise je italijanskim karabinjerjem poslal tudi za druge pripornike. Profesorja Čopiča, ki ga je zaprla italijanska kvestura, in druge, so res še isti dan predali belogardistom v njihov »farovž«.¹⁸⁴

FRANČEK SAJE, politični zgodovinar, publicist in časnikar, je po rodu iz okolice Novega mesta (r 1921. leta v Podgori pri Novem mestu). Po osnovni šoli in gimnaziji v Novem mestu je študiral na filozofski fakulteti univerze v Ljubljani, a je študij prekinil zaradi vojne.

Že leta 1939 je aktivno sodeloval v revolucionarnem delavskem gibanju in postal leta 1940 član KPS. Leta 1941 je organiziral OF v tedanji občini Prečna pri Novem mestu in spomladi leta 1942 odšel v partizane, kjer je deloval predvsem v propagandnih odsekih odreda, brigade, divizije in glavnega štaba NOV in POS.

Od maja leta 1945 je bil urednik notranjepolitične rubrike pri Ljudski pravici, od leta 1951 sodelavec zgodovinskega oddelka oziroma kasneje zgod. arhiva CK ZKS, od ustanovitve IZDG leta 1959 pa višji znanstveni sodelavec do leta 1966, ko se je upokojil.

Pisati je pričel že kot srednješolec, in sicer leposlovno prozo, ki jo je objavljajl v raznih srednješolskih glasilih, kot sodelavec Ljudske pravice pa se je leta 1949 nastanil v Mostah in pisal Belogardizem, katerega je izdal prvič leta 1951, že naslednje leto pa je izšla druga, dopolnjena izdaja. V Zakotnikovi ul. št. 4 je živel vse do konca leta 1956 in že čez dve leti je uredil in izdal Pisma na smrt obsojenih; znan je kot sourednik raznih zbornikov, sodelavec enciklopedij in leksikonov, avtor mnogih študij, razprav in člankov iz predvojnega delavskega gibanja, NOB in povojnih let graditve nove Jugoslavije. Sedaj pripravlja trilogijo Zločin nad domovino, katere druga knjiga — dopolnjena izdaja Belogardizma — bo kmalu izšla, nadaljuje pa s Klerikalizmom in Domobranstvom.

Iz 2. izdaje Belogardizma smo izbrali odlomke iz poglavja MAVC na Dolenjskem in v Ljubljani.

S tem pa voditelji belega narodnega izdajstva še niso bili zadovoljni. Zahtevali so, da bi tudi oni izvedli množične aretacije v mestu in tako strli svobodoljubno Ljubljano, kar se italijanskim okupatorjem kljub vsemu njihovemu nasilju ni posrečilo...

Dne 21. decembra 1942 so se belogardisti skrivaj zbrali na zborna mesta za posamezne sektorje, kjer so vodje patrol dobili navodila in sezname žrtev. Nato so se pridružili Italijanom in ob 22. uri začeli z aretacijami, ki so jih opravljali do 4. ure zjutraj. Čez dan so zasledovali ljudi po lokalih in aretah, zvečer 22. decembra pa ponovili aretacije. V »navodilih in načrtu dela« za božične racije so njihovi organizatorji med drugim naročili: »Ker patroli zaradi izgubljenega časa ne bo mogoče vsakega aretiranca posebej voditi v bazo, mora vezati aretirance enega na drugega... Vodja patrole v Ljubljani ima pri sebi: a) orožje, b) spisek ljudi, katere bo aretiral.«¹⁸⁴

V zadnjem hipu so belogardisti svoje spiske močno izpopolnili, da so namesto nameravanih 813 ljudi prijeli okrog 1500 Ljubljančanov. Pri aretacijah so bili surovi in kruti. Pogosto so jih izrekli »v imenu Kristusa Kralja«. Tako je kaplan Peter Križaj 21. decembra zvečer z dvema italijanskima grenadirjema »v imenu Kristusa« aretirajl Ivana Smrdelja, avtomehnika iz Malejeve ulice št. 23 na Kodeljevem v Ljubljani, in več drugih. Ta čuden izrek aretacije je Smrdelj s tovariši potrdil tudi odvetniku Godniču pri zaslišanju v »farov-

žu«.¹⁸⁵ Razen tega je kaplan Križaj, ki je v Bizoviku in na Sv. Urhu sodeloval pri neštetih belogardističnih zločinih, v »farovžu« prisostvoval zaslišanju Matije Sarka iz Bolgarske ulice št. 25 in s svojo izjavo povzročil njegovo internacijo.¹⁸⁶

Pri božičnih racijah je posredno ali neposredno sodelovalo tudi nekaj belogardističnih duhovnikov. Tako je dekan Matija Škerbec zahteval internacijo Eda Pleška s Tržaške ceste 64, ki so ga belogardisti aretirali 22. decembra 1942, Italijani pa so ga kljub Škerbecovi izrecni zahtevi zaradi pomanjkanja dokazov po dveh mesecih izpustili.¹⁸⁷ Lazarist Ciril Demšar, duhovnik v zavetišču v Zeleni jami, je zakrivil internacijo nekaterih ljudi iz Zelene jame v Ljubljani.¹⁸⁸ Župnik Miha Jenko, ki je bil v Mostah ognjevit propagator in organizator bele garde, je belogardističnemu preiskovalnemu sodniku dr. Godniču v »farovžu« poslal vizitko: »... Odločno sem proti temu, da se spustita Franc Černe in Zinka Černe. Z odličnim spoštovanjem, Jenko Miha.« To vizitko je dr. Godnič v pijanem stanju pokazal jetniku Francu Černetu iz Zaloške ceste št. 183. Zavoljo tega je bila Zinka internirana, Franca Černeta pa so italijanski okupatorji po 72 dneh zapore iz-

¹⁸⁵ Po pripovedovanju I. Smrdelja, ki je kaplana Križaja iz Most že prej dobro poznal in je izključena vsaka pomota.

¹⁸⁶ Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njihovih pomagačev za Slovenijo, Z — 362.

¹⁸⁷ Komisija za ugotavljanje zločinov okupatorja in njihovih pomagačev za Slovenijo, Z — 3449.

¹⁸⁸ Prav tam, Z — 7382.

^{183c} Arhiv jav. tož. LRS, št. 2208

^{183c} Prav tam, št. 2209.

¹⁸⁴ XI. armadni zbor, N. 5-1155, dne 10. novembra 1942, polkovnik A. Gallo, in pripeti dopisi Gorazda Osojnika.

¹⁸⁴ Kot opomba pod 189: fascikel aktov o božičnih racijah, arhiv jav. tož. LRS.

pustili, kasneje pa so belogardisti tudi njega poslali v internacijo...¹⁹⁹

Belogardisti so s svojimi božičnimi racijami dosegli prav nasproten učinek. Razen pristašev osvobodilnega gibanja so namreč klerofašisti »v imenu Kristusa Kralja« aretirali tudi mihailovičevce, sredince in nepolitične ljudi. S tem so Ljubljani pokazali svoj pravi obraz, se sami dokončno razkrinkali in doživeli velik moralen polom. Mihailovičevsko razpoloženi bivši orožniški kapetan Martin Gajskij, čigar politični sodelavci so tudi pomagali pri množičnih aretacijah, je 24. decembra 1942 zapisal v svoj dnevnik:

»Danes po dvodnevni raciji zopet mir v Ljubljani. Sedaj je na vrsti komentiranje izvršenega udara belogardistov po oefarjih oziroma po komunistih. Sodbe so še

zelo raznovrstne. Eni prerokujejo hudo maščevanje z neusmiljenim pokoljem belogardistov, drugi se smejejo, češ da so komunisti grozili z zavzetjem Ljubljane za praznike in da imajo sedaj praznike. Prof. Struna je ozmerjal belogardiste s prasicami in povedal, da vršijo aretacije v imenu Kristusa Kralja. Orožnik Lekič zopet je povedal, da so aretirani taki, ki so za kralja, ki so bili v »Prosveti«, a eden tudi, ki je bil delavec v misijonski tiskarni v Domžalah. Število aretirancev se ceni nad 1500 pa čez 2000 oseb.«²⁰¹

¹⁹⁹ Prav tam, Z — 3583

²⁰¹ Dnevnik kapetana Gajskija je v arhivu jav. tož. LRS.

SLIKAR

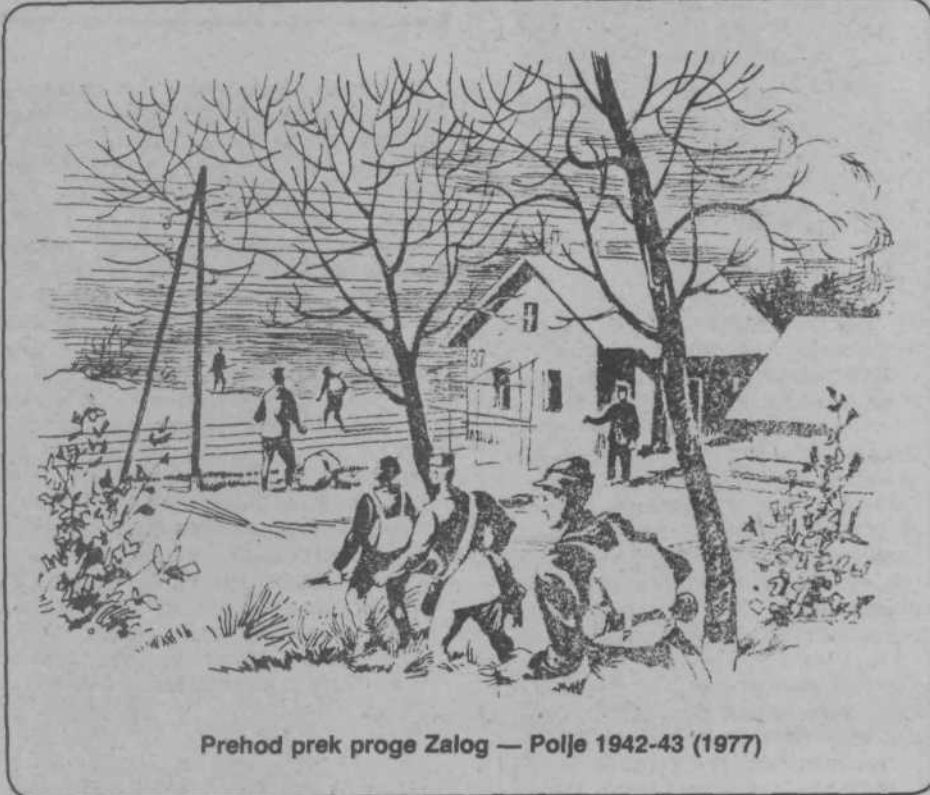
Stane Kumar

(rojen l. 1910 v Trstu)

Po osnovni šoli v Trstu, Strišču pri Ptuj in v Mostah je obiskoval ljubljansko realko in tam 1. 1932 maturiral. Najprej je študiral umetnostno zgodovino in arheologijo v Ljubljani, igral na deskah Delavskega odra ter sodeloval pri ilegalnem tisku. Po odsluženem vojaškem roku se je l. 1937 vpisal na zagrebško likovno akademijo ter študiral pri K. Hegedušiču. Tudi tam je ilustriral v naprednem tisku in se ukvarjal s scenografijo pri delavskem gledališču. L. 1938 se je po vzoru hrvaške Zemlje — porodila

Cakalnica, risba (1937)

Prehod prek proge Zalog — Polje 1942-43 (1977)

Razmišljanje, olje (1976)

ideja za slovensko Grudo. (L. 1968 je oživel spomin nanjo v Mariboru). Pred začetkom vojne 1. 1941 je diplomiral (slikarska šola Lj. Babiča).

Ustašem se je še pravočasno umaknil v Ljubljano, a Italijani so ga zaprli in internirali v Gonars. Po kapitulaciji Italije se je vrnil v Ljubljano in delal v ilegali.

Po vojni je poučeval likovno vzgojo v Ljubljani, Postojni, Ilirski Bistrici, od l. 1950 na ljubljanski šoli za oblikovanje do upokojitve l. 1965. Že l. 1958 se je naselil v Polju in od tedaj tam snuje naprej.

Vmes je bil v letih 1950-52 tajnik umetniške zadruge, 1952-53 predsednik DSLU, vseskozi pa je nemirno iskal tudi nove oblike delovanja: kot prvi Slovenec je sodeloval v slikarski koloniji v Senti, se posvečal železniškim motivom, se vračal v internacijo itd. O svojih doživetjih in stiskah z znanci in prijatelji je mnogo tudi pisal in publiciral, predvsem v Borcu in TV 15.

Olja, risbe in grafike je razstavljal po vseh večjih krajih naše države in v tujini. Iz njegove bogate zakladnice več ciklov objavljamo nekaj njegovih idej.

LUDVIK KUKAVICA se je rodil 9. septembra 1908 v Podgradu. Osnovno šolo je končal v Zalogu. Izučil se je zidarske obrti. Težko se je preživil skozi življenje. Leta 1930 se je preselil v Zalog, kjer se je vključil v napredno delavsko gibanje. Ob raznih akcijah je ostro nastopal proti takratnim režimom in se bojeval za pravice delavskega razreda. Ob državnih volitvah l. 1938 je sodeloval v vrstah delavske stranke.

Kot aktiven član DPD Svoboda in Vzajemnost je razširjal napredno delavsko misel v kulturi in ni bilo odrske igre, pri kateri Ludvik ne bi nastopal. Pisal je v napredne delavske časopise in tudi ustvarjal gledališke igre. Bil je večkrat preganjan.

Že julija 1941 se je priključil partizanom ter kot komandir in komisar kurirskih TV postaj vestno izpolnjeval naloge, ki so bile zelo pomembne za partizanske enote v nadaljnjem boju proti okupatorju. Sredi vseh teh dolžnosti je še našel čas tudi za kulturno delovanje in najbrž ni občana, ki bi ne poznal njegovih priredb pesmi Tam na Pugled gori, Za vasjo je čredo pasla itn

Tudi po osvoboditvi se je tako vključil v boj za obnovo in izgradnjo domovine ter v družbenopolitično življenje sredine, v kateri je živel in živi še sedaj.

Vsi tvoji soborci in prijatelji ti ob tvoji 70-letnici iskreno čestitamo in ti kličemo: Še na mnoga leta!

R. K.

Zgornji Kašelj skozi čas

Vas Zgornji Kašelj leži kakih tristo metrov od glavne ceste Zalog—Ljubljana. Desno za vasjo teče Ljubljanica, ki prek nje na spodnjem koncu vasi vodi lesen most v Zavoglje in dalje v Sostro.

Socialni sestav vasi je v pretežni večini kmečki, le zadnje čase se je nekoliko spremenil v korist delavstva. V predaprilski Jugoslaviji delavskih društev v vasi ni bilo. Najmočnejša organizacija je bila gasilska, ki pa so jo vodili močnejši kmetje — gostilničarji. Pod njihovim vplivom je bila tudi vaška politika. Posebno se je to poznalo pri raznih državnih volitvah, ko so vaščani volili le tiste režimske liste, katere so zastopali oni. Šele v letih 1934—1935 so se pojavili znaki naprednega gibanja. Pod vplivom delavskega društva Svoboda in pozneje Vzajemnost v Zalogu so se tudi v Kašlju pojavili prvi pristaši socialnopolitičnega gibanja. V prvih vrstah so bili Stane Bobnar, Viktor Jeriha, Viktor in Marko Trtnik in kasneje Martin Gostinčar in drugi.

Leta 1937 so odšli prvi prostovoljci iz Kašlja v Španijo. To so bili Stane Bobnar, Martin Gostinčar in Viktor Jeriha, od katerih se ni vrnil Martin Gostinčar.

Leta 1939 je bila v stanovanju Tončke Kukavica organizirana ilegalna ciklostilna tehnika za pisanje in razmnoževanje komunistične literature in letakov. V podstrešni sobici brez vednosti gospodarja so se v nočnih urah sestajali takratni komunisti: Adolf Jakhel, Rudi Sigulin, Franc in Jože Bobnar, ki so po nalogu partije urejali delo ciklostilne tehnike. Razmnoženi material so ilegalno razpečevali po takratni občini Polje. Ciklostilna tehnika je delovala do konca leta 1940, nakar se je preselila v Zalog k Rudolfu Kačarju. Tako so v Kašlju v letih najhujše diktature ter budnosti vevških žandarjev in drugih sovražnikov delavskega gibanja razmnoževali napredno literaturo.

Ob okupaciji so Kašljani sprejeli italijanske vojake s prezirom in zadržanostjo. Sleherni vaščan je občutil in slutil, da Italijani prinašajo teror, rop in uničenje. Italijansko soldatesko in fašizem so poznali že poprej. Že meseca aprila 1941 so karabinerji aretirali člana Svobode španskega borca Jožeta Mazovca in še dva brata,

Staneta Bobnarja pa odpeljali v ljubljanske zapore in od tam v konfinacijo v Italijo. Vidni politični delavci so začeli živeti ilegalno. Podnevi so se zadrževali doma ali v službi, ponoči pa so hodili prenočevati na senike ali v grmovje ob robu vasi.

Vaški odbor OF je bil ustanovljen septembra 1941 v gostilni pri Klešniku v Zg. Kašlju. V prvi odbor so bili imenovani: Andrej Lovša, Štefan Alič, Fanči Fležar, Francka Taurer, Franc Močilnikar in Franc Strgar. V kašelskih gozdovih so se v mesecu juniju 1941 pojavili prvi partizani. To skupino so tvorili: Franc, Polde in Lado Sigulin, Rudi Grum-Tomo in drugi. Ta skupina je meseca julija izvršila prvo akcijo in v Besnici je padel prvi nemški vojak. Tako je počila prva puška leta 1941 v kašelskih hribih — Besnici.

Vsi prebivalci Kašlja so bili na strani uporniškega gibanja. Bivši podžupan občine Polje Feliks Pogačnik in peščica zagrizenih klerikalcev so začeli ilegalno organizirati belo gardo in odkrito stopili na stran narodnega izdajstva. Predvojno politično mrtvilo v Kašlju je zamenala močna aktivnost med okupacijo. Tajni kanali, tajni sestanki in ilegalna prenašanja materiala za partizane je bilo na višku.

V sredini meseca januarja 1942 je celotni bataljon II. grupe odredov pod vodstvom komandanta Franca Rozmana — Staneta in komisarja Dušana Kvedra prišel k Mazovčevim v Kašelj po municijo. Borci bataljona so v mrzli januarski noči na zmrznjeni njivi izkopali 30 polnih zabojev municije, katero so tja zakopali Mazovčevi že aprila 1941.

Okrog 2 po polnoči so borci izkopali vse zaboje, jih naložili na voz in odpeljali po cesti prek Sostrega v Podlipoglav. To municijo so prepeljali s svojim vozom mladinci iz Zg. Kašlja. Pri Francu Petrcu je bil zelo dobro zgrajen bunker, v katerem je bil l. 1941 ilegalec in predvojni komunist Franc Cerar iz Slap. Prav tako je bil bunker pri Andreju Lovša, v katerem so se dostikrat tudi po dnevi zadrževali ilegalci: Boris Kraiger, Leskovšek, Rozman in drugi.

Ko so Italijani od domačih izdajalcev zvedeli, da poteka prek mostu čez Ljubljanico ves ilegalni promet in transport pro-

stovoljcev, so meseca septembra 1942 most podrli.

Važne akcije so potekale tudi prek organizacije železničarjev, s pošiljanjem vagonovskih pošilk za partizane. Prevažali so jih po industrijskem tiru Zalog—Vevče. Pri večjih transportnih pošilkah so sodelovali borci II. grupe odredov skupaj z vaško zaščito terena. Koliko sabotažnih akcij pri železnici je izvršil Ivan Selan, koliko važnih akcij je opravila vaška zaščita pod vodstvom takratnega komisarja Andreja Lovša in komandirja Staneta Zupančiča! Nešteto bomb, municije in sanitetnega materiala so zbrali po okoliških vaseh. Ves ta material so prenašali v Kašelj in ga vskladiščili pri Fležarjevih, Peterčevih, Novakovih itd., nakar so ga po zvezi odpremljali čez Ljubljano v partizane! V

vasi so bili že meseca decembra 1941 trije ranjeni partizani II. grupe odredov. Ker je bilo nevarno, da jih sovražnik odkrije, so ranjenci prebili nekaj časa pri eni hiši nato pa pri drugi. Zdravila sta jih dr. Andrej Jenko in dr. Rihard Grogorič iz Polja.

V NOV je padlo 24 vaščanov in v internaciji je umrlo 7 vaščanov. Tako so posamezni vaščani delovali v osvobodilnem boju, vsak po svojih močeh in sposobnostih. Vas, ki je bila v preteklosti politično manj razvita, se je v letih, ko je Slovincem od okupatorja grozilo uničenje, tako rekoč čez noč postala žarišče osvobodilnega gibanja in enotno povezana v OF. Sleherni vaščan — izvzemši nekaj posameznikov izvržkov — izdajalcev je sodeloval in po svoji moči pomagal. Ta s puško v roki in z bombo; drugi z uporno besedo in z oseb-

nim zgledom; drugi s kosom kruha, odtrganim od ust sebi in svojim otrokom, z letakom, sredi blokad in preiskav, ta pregnan v podzemeljski bunker; drugi mučen do smrti po okupatorskih in belogardističnih mučilnicah in zaporih, odgnan v ječe in taborišča in v plinske celice; a vsakdo enako vztrajen, z enako voljo, z enako zavestjo upora in boja.

Vsa vas je dala vse od sebe, da se je krepilo in utrjevalo narodnoosvobodilno gibanje.

Posamezniki in cele družine so žrtvovali vse kar so imele. Le tem se imamo posebej zahvaliti, da se je upor tako hitro razplamtel. Najstrašnejši boj, boj za življenje in smrt je zahteval mnogo žrtev do dokončne zmage.

LUDVIK KUKAVICA

Tone Krisper: Trije vrhovi

MLADI SMO IZBRALI TITOVO POT

Mir, enakopravnost, neuvrščenost, Tito. To niso le besede, pomeni nam mnogo več.

Res je lepo v naši domovini biti mlad. Gledam v sonce, ki vzhaja izza daljnih gora in zazrem se v svobodni dom, zastrim se v velike hoste, ki bujno šeleste v vetru. Pa se mi pred očmi zvrste ofenzive, boji, Neretva, Sutjeska. Koliko življenj je ugasnilo v tej okrutni vojni, koliko solza je utrnilo iz oči jokajočih mater, katerih sinovi niso nikoli prestopili svobodnih pragov!

Ti, tovariš Tito, se še vedno bojuješ za mir in enakopravnost. Jugoslavija je po tvoji zaslugi neuvrščena država. Hočemo biti tvoji nasledniki in hoditi po tvojih stopinjah. In vemo, da nas imaš tudi ti nadvse rad.

Borbene pesmi odmevajo iz stotisočih grl, zastave svobode plapolajo. Kakor sta bila Marx in Engels tvoja vzornika v mladosti, si sedaj ti naš. Tito, ti si naš simbol.

PETER JEVIKAR
OŠ Ketteja in Murna

ZA DOMOVINO

Za zemljo,
pogoreli dom.
Za zamrli nasmeh na njenem licu.
Za kamen, za vsak kamen.
Za trdo grudo črne zemlje,
pšenična polja
in za ptice, ki so prenehale peti.

Za vse junake, ki so nosili zastavo,
za vse mrtve, za pekočo rano...
Vzel je puško,
prelil kri...

prelil kri...
Umrli je junak
s puško ob sebi.

Prelil je kri za svobodo
in tam nekje leži.
Na grobu piše: NEZNANEMU JUNAKU.
Mrtev je.
Za svobodo se je v smrt pognal.

BISERKA HABULA

Prva fotografska razstava

Več naših stalnih sodelavcev — fotoamaterjev in članov foto sekcije KUD Vide Pregarc je od 11. do 22. oktobra razstav-

ljalo svoja dela v Jelovškovi galeriji. Pridružili so se jim še drugi fotografi — posamezniki iz naše občine in člani kluba ljudske tehnike Papirnice Vevče. Kar 18 se jih je zbralo. Naj jih predstavimo: Dragan Arigler, 1946, pravnik; Marko Beličič, 1961, dijak; Dušan Gerlica, 1960, študent; Slavko Gerlica, 1937, novinar; Kancijan Hvastija, 1926, samostojni referent; Matjaž Intihar, 1961, dijak; Marko Jagodič, 1961, dijak; Stanislav Jankovič, 1948, kemijski tehnik; Dušan Jež, 1954, študent; Anton Koleric, 1956, študent; Tone Krišper, 1937, orodjar; Marjan Penca, 1961, dijak; Tihomir Pinter, 1938, dipl. inž. kemije; Janez Pukšič, 1945, fotoreporter; Marjan Srebrnjak, 1944, elektrotehnik; Miran Todor, 1955, grafičar; Alenka Vidrgar, 1958, študentka in Zoran Vogrinčič, 1957, študent.

Nastopajočim in organizatorjem naše čestitke. Ker gre v glavnem za nova dela, jih bomo postopoma objavljali v naši priložgi.

ČE SI...

ČE SI...

ČE SI OGENJ,
BOŠ POGOREL,

ČE SI LUČ,
BOŠ UGASNIL,

ČE SI VETER,
BOŠ UTIHNIL,

ČE SI VAL,
SE BOŠ UMIRIL,

ČE SI DEL ZEMLJE,
NE BOŠ UMRIL!
TOMO GOLOB
OŠ Vide Pregarc

Tri pesmi

I.

iščem se v travah
v vetru in pticah

iščem se v knjigah
v stoletnih modrostih
in v pesmih o smrti

iščem se v soncu
v soncu
v soncu
in iščem se v zemlji
v zemlji
v zemlji

na tisoč obrazih
lebdi moj odsev
in jaz razvozlavam
uganko brez konca
in trgam
in berem
in praskam
in hočem
in hočem
in hočem

iščem se v miru
v samoti
tišini
iščem v brezdanjih rdečih
globinah
v izvirih življenja in bolečine

obrazi so tu
so mrtvi?
so živi?
jih žge bolečina?
jih peče samota?
razjeda ljubezen?
dejanje?
jemanje?

iščem se
iščem

potujem v preteklost
prihodnost
sedanjost
potujem v neskončnost
minljivost
in smrt

II.

moram se dotikati
kakor se veter dotika trave
da ne bi ostalo
kljub množici besed
nedorečeno

III.

umila sem se
v jesenskem listju
in moje telo je
razkošno zadišalo po zemlji
po zrelem
in dobrem

MOJCA DOBNIKAR

Knjiga, odprta nekje na sredini...

Sedim. Reka neslišno brzi mimo mene. Od časa do časa zaslišim lahen šepet listja z vetrom — srečna sem sama, da so priče mojim mislim le poredke ptice, ki preletijo nebo nad menoj. V rokah držim knjigo, odprto nekje na sredini. Dolgo potovanje do beline odmeva v meni. Umaknem pogled s črk in osebe iz knjige zaplešejo pred menoj.

...le globoko sled stopinj v snegu je govorila, da tu nekdo hodi. Silhueta se je le počasi odmikala dalje. Njene oči so zaznavale le belino — le neskončno belino komaj zapadlega snega. Ksenija ali partizansko tovarišica Jana je bila na koncu moči. Težka kurirska torba jo je pritiskala k tlom in oči so se ji same od sebe zapirale. V njej sta se bojevali dve osebi: »Samo trenutek — ravno toliko, da sedeš!« je govorila prva. »Tovariši te težko pričakujejo — vsak trenutek je v njihovo korist« je kričala druga. Jana pa je omahovala, njen korak je postajal negotov. Roka se je samogibno oklenila drevesnega debla, veke so se brez njene volje zaprle, pre-

šnilo jo je ugodje dolgo potrebovanega spanca — zagnila jo je tema.

... Ksenija se je zdrnila. Mar ni slišala pokanja pušk — dobro znanih krikov ranjencev, krika hura!« Dokončno se je zdramila in z zaprepaščenjem ugotovila, da je naslonjena na drevo in napol zmrznjena — zaspala. Pismo je odmevalo v njej — pismo je bilo še vedno pri njej, namesto pri komandantu. In če je to, kar sliši, resnična bitka, potem je prepozna, zaspala je, namesto da bi oddala sporočilo — zaspala je, medtem ko so njeni tovariši utrujeni in lačni sedaj bili bitko — in to zato, ker je ZASPALA!! Ogromen občutek krivde se je zasedel v njenih možganih. Kdo ve koliko življenj bo danes ugasnilo — in tega je kriva ona! Jana je krčevito stisnila k sebi puško in stekla. Zaradi mraza in napol zmrznjenih nog se je spotikala, padala v globeli, se pobirala in nadaljevala pot v smeri, od koder je slišala pokanje. Med potjo ji je zmeraj močnejše spreletaval možgane stavek: »TI SI KRIVA, ZARADI TEBE BO UGASNILO ŽIVLJENJE fanta, polnega

življenja, mladega dekleta z iluzijo o svobodi, žene, ki je poslednjo misel pustila pri otrocih, moža, katerega družina nestrpnost čaka...« Spotekajoča in loveča se za debela je končno zagledala tovariše. Stekla je med prve vrste in začela kot brez uma streljati. Zagledala je nekaj padajočih postav. Takrat pa je začutila ostro bolečino, ki ji je prinesla olajšanje, neskončno olajšanje. Zadnje trohico zavesti, zadnji pogled je namenila belini in snežinkam, ki so kot delčki celote prekrivali zemljo, kot glasniki prihajajoče teme zametavali bolešno zavest mladega dekleta....

...Zdrami me hupa avtomobila in veseli glasovi nasmejane družbe. Ozrem se in zagledam poznane obraze svojih. Hrup, pijača, pesem iz mene zopet napravijo takšno, kot me vsi poznajo — brezskrbno, živečo samo za sedanost. O osebi, ki živi globoko zakopana in skrita, v meni pa ve le knjiga, ki je ostala v travi, odprta nekje na sredini...

SPOMINKA MARTIČ
OŠ VIDE PREGARČ

Marko Jagodič: NAŠA ZEMLJA — fotografija z razstave

STAREC IN KAPA

Spet dežuje. Že peti dan.

Drobne kaplje, po oknih, po kamnitih ploščah ulice. Starec, sključen, zgaran, zmečkan, z zavihanimi hlačami drobija po dežju. Glavo ima potegnjeno v dvignjeni ovratnik na debelo zakrpanega suknjiča.

Nihče več ne kriči za njim...

Poprej so.

Sedaj je poletje, a vseeno dežuje. Z neba lije motna umazanija, kakor jeseni. Nikjer svetlobe.

Gledam za starcem: dela drobne korake, stopa nalahko, noga pred nogo, ne glede na dež, komaj hodi, s tovorom misli in let. Glavo je sklonil, kradoma gleda po tleh, da bi kaj našel. Vrača se iz gostilne.

Rad ima vino, toda to ni važno. Važneje je, da nihče ne kriči za njim. Nekoč so kričali...

In zato starec ni smel hoditi po sredini ulice. Hodil je ob robu, kjer so potočki ob nevihtah nosili listje — zelene ali bele —, smeti in cigaretne ogorke.

Tako je starec živel; stalno ob robovih. Po ulicah in skoz življenje. Njegova bit tudi sedaj ni mnogo vedrejša. Še vedno je sklonjen, zmečkan in umazan. Boji se pogledov, strmi v cestno svinjarijo. Ampak: zakaj prav danes? Peti dan dežuje.

Starec hodi sredi ulice.

Na glavi nosi nekakšno kapo. Enako je zmečkana. Zamazana. Nima glave zaradi kape povešene? Samo da bi vedel, čemu jo nosi. Kapa na starčevi glavi. Nihče, niti

starec ne bi mogel povedati, zakaj mu kapa tako pošvedrano žalostno leži na redkih sivih laseh. Preprosto: Nosi jo.

Moje misli le s težavo dohajajo starčevo hojo. Spomnim se, da je bila ta kapa nekoč glavni predmet zabave v nekem (mojem) mestu. Ista kapa, na isti starčevi glavi. Zamazana, kot bi jo povozil avtobus. Stara je, more biti toliko kot starec. Vrgel bo jo proč! A kapa je znak starčevega obstajanja. Znak njegovega življenja, njegove prisotnosti v mestu, znak njegovega življenjskega prerivanja.

Levo uho mu pokriva.

Nekoč ni bilo tako...

Nekoč je ta kapa — nebodijotreba, starcu uničevala življenje. Zastrupljevala mu je vsak dan. Tudi brez dežja. Zaradi nje se je vlekel po robu ulice, oprezno in počasi. Negotovo, v družbi proč vrženih čikov, zelenih in belih listov, smeti, ki so jih nosili potočki ob obeh robovih ceste. V družbi cestne umazanije. Mesto se je smejalo njegovi kapi. Vsi. Isti kapi. Sedaj mu žalostno visi nad levim ušesom. Nekoč je bila moda, da smo se smejali njegovi kapi. Vsak se je obregnul obrno. Starca ni pogledal nihče.

Kapo smo videli, ne njega.

Nekoč je bila ta kapa glavna zabava v nekem (mojem) mestu. In policija je imela med drugimi tudi to nalogo, da je skrbela za starčevo kapo.

Nihče mu je ni smel zbiti na tla.

Nepridiprav mu je to enkrat storil — s palčko. Starec je hitel, poskakoval, tekel naokoli in zastonj poskušal, da bi jo dobil. Padel je na kolena, sklenil je roke in zastokal.

Dajte mi mojo kapo!

Smešno se je zvijal, brez moči, solza mu je pritekla po edinem očesu. Prvič sem mu videl v oči. Oči brez kape...

Danes gre po sredi ulice. Nihče ne vpije za njim. Malce manj sklonjeno glavo ima. Sedaj biva v starčevskem domu. Ena zabava nekega (mojega) mesta je vržena med staro šaro.

Kapo ima na glavi. Gre po sredi ulice.

Starec je zmagal...

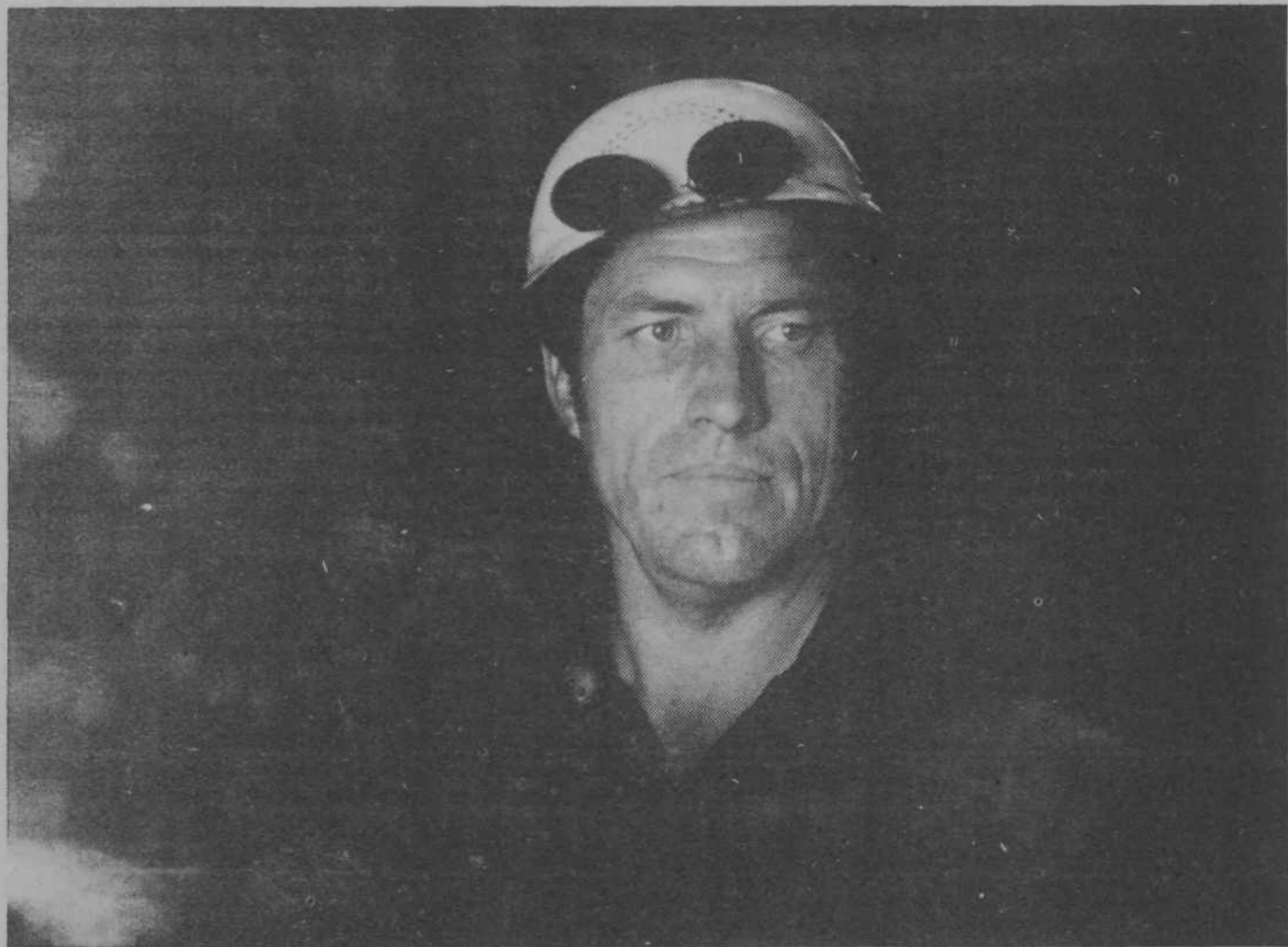
Ves je moker od dežja. Nikomur ne dovoli, da bi mu pogledal v oči. Kapa, zmečkana in zamazana, znak njegovega življenjskega boja, mu sedi nad levim ušesom.

Kaže, da se bo zjasnilo.

JAGR

NAŠA SKUPNOST — 25. MAJ

Umetniška priloga. Ureja komisija pri uredniškem odboru Nsk, zanjo odgovarja Marjan Moškrič.

Tihomir Pinter: ŽELEZAR — fotografija z razstave